

АВАЙЫМГА

Чоруп-чорупа келеримте,
Чопап калээр мээң авам.
Чокуу-хейтү хүндүлөөмдө,
Чогуу-барып билбес авам.
Барып-барып келеримте,
Байры эриг мээң авам.
Байгы чокуу хүндүлөөмдө,
Барып-чогун билбес авам.
Чону дээңдө, хейтү дээңдө,
Чогап-шылаан көңүсү

Авам хүтүр хайыралыг,
Ажыл-ишке үлөтөргө.

Б. САТ.

ЧОЛААЧЫ КЫС

Иштин темин «айгырма»
Ирэмс чолаачымыс
Айым, чылым ооналдын
Ажыр кылыр макталдым

Солуннарда аам дүшөс
Шолбанарнын бирээң

Мууну чоруту машина
Бүгү көрбөз иделелиг.
Коммухотун ижнери
Комсомолчу Ооржактин

Ира дээң чүрөс калээр
Ийлең чыгы

Сагыштырар.
О. АРАКЧАА.

ШҮЛҮКЧҮНҮН
СҮМЕЗИ-БИЛЕ

«Шебер чагай аравана
(сүт болгаш салгыла азы
турар дүрбөз карттошка-биле
халааш бижырган чугура)
чытала кылар» деп, Россей
иниң шүлүкчү «амалына»
иниңиң чыгарып билер селер бе?
Төрүн чери Константиновкага
сурагым чогаалчынын тавар-
жып турган ол чегин амы
уенин коорай чуртукчаларын-
дан амап көргөн кижи бар
деп бе? Амыг уелде «Амданын
болгаш чагай темлер помун-
да» мындг рецепт чок болуп
турар.

Ыччалла-даа бо хүннерде
чүлө «Шебер чагай аравана»
эвес, харын өскө-даа хо-
вар чегинер аас дээр улут
арга бар аларган. «Резан-и»
станциянын ресторанның по-
варлары шаанлагы орус кут-
унаын бежер ажыг биологларын
болгаш суксунарын амыг уе-
де болуп аалчыларынга сөп-
көп турар.

— Бистин тангыс чер чурт-
туусу шүлүктү аалчыларын
канчаар уткуур ужурутул
дээрине биске «сүмелзэ» ол-
ла болгай — деп, шеф-повар,
инженер-технолог Екатерина
Камеенева чугалайдыр. — Аал-
чыларын резань бау-биле хүн-
дүлээриниң кыжыларын ол
«Анна Сегинага» ий-даа
ууда озагай катаптаң: «Стел-
кырында самовар болгаш пи-
рог», Есенинин шүлүктөрүн-
де бистер менюу база тил
алам бис. Билдэ блянер,
чымык төгерик букалар-даа,
оладийлер-даа, өскө-даа, че-
мер дугайын бижээн болган.

Разаль.

БАЙЛАК, КААС БАЖЫННЫҢ ЭЭЗИ

Чурумал

Херэеж кижиниң холу
башын чырык чыгып
болдуур. Аш-чөм кылыр,
даарыр, уугулар кижилер
ажылга оң ады бирги черге
турар. Өг-бүлениң диниң тут-
кан ас-херэеж кижиниң
буянынын, шеверин, сетки-
лин чымыкан билер бис. Чүс-
чүс шеверлерин бирээң-биле
танымал көрөүлөр.

Белик чагай дүрт-сынын,
оожум уугу карактарым,
уугам берген угай чечектери-
мис ажанарым тур. Ба-
жырмакчы болуп ажыл-
дап чоран болгаш чагай
булканы бо-ла столга салып-
тар. Янзы-буру каттар дээң-
гек болдуур. Алдын холдуг
шевер ийяң сонуургалы чүлө
бо эвес.

Ол аакаян сава аргы-
рынга ынак. Чоокта чаа Кы-
зылга өрткөн херэежнериниң
уран-шевер кылгалар делгес-
тегине келгенер аргып каан
бээр. Савадайларын, көр-
көдөрүн, допгаларын,
ааржакчыгаштарын, авто-
ру-биле танымал. Нарын
хээрлериг, каш ийзе хээрлиг
кылгаларын шевер холдар
кылгалан аңгыда, анда чу-
рукчуңу болгалары сиңик-
кен. Бирээң өскөңгө дө-
мейлешес чогааларын
ууун санын алаары берге.
Чүте дөс мастер кара ча-
жылдан аргып эгелээң. Авазы
Ксения Афанасьевнаң на-
ниин Ирина-биле каам олу-
рутар турганар. Кайызы
авазынын азы уругларын
дээрин көргөн кижи чыч-на
милитар аргылар турган. Бо-
луп болгаш илериин
агарып бичкириден эгелеп
илеп алган.

Бажынын бир өрөөңгө
белен саалар. Олар делгес-
теден чаа эеп таппып келген-
ер. Шаа кылгаларын ажыл-
дап эзээр. Бир уугу хяр-
жакта мастериң чыг эд —
эрип каан төгөрктөр, казы-
рып каан хаак, сава. Аар
чүк сумкамын аксылан, би-
чекек, шаараш сумкаларын
дүңдөп эгелеп кылыр. Кы-
зын чаш будуктарын сип бе-

турар. Чараштыр дээрин са-
галтар, варець, халык бе-
леткээрине ол ынак. Хлеб
бичирекчи болуп ажыл-
дап чоран болгаш чагай
булканы бо-ла столга салып-
тар. Янзы-буру каттар дээң-
гек болдуур. Алдын холдуг
шевер ийяң сонуургалы чүлө
бо эвес.

Ол аакаян сава аргы-
рынга ынак. Чоокта чаа Кы-
зылга өрткөн херэежнериниң
уран-шевер кылгалар делгес-
тегине келгенер аргып каан
бээр. Савадайларын, көр-
көдөрүн, допгаларын,
ааржакчыгаштарын, авто-
ру-биле танымал. Нарын
хээрлериг, каш ийзе хээрлиг
кылгаларын шевер холдар
кылгалан аңгыда, анда чу-
рукчуңу болгалары сиңик-
кен. Бирээң өскөңгө дө-
мейлешес чогааларын
ууун санын алаары берге.
Чүте дөс мастер кара ча-
жылдан аргып эгелээң. Авазы
Ксения Афанасьевнаң на-
ниин Ирина-биле каам олу-
рутар турганар. Кайызы
авазынын азы уругларын
дээрин көргөн кижи чыч-на
милитар аргылар турган. Бо-
луп болгаш илериин
агарып бичкириден эгелеп
илеп алган.

Бажынын бир өрөөңгө
белен саалар. Олар делгес-
теден чаа эеп таппып келген-
ер. Шаа кылгаларын ажыл-
дап эзээр. Бир уугу хяр-
жакта мастериң чыг эд —
эрип каан төгөрктөр, казы-
рып каан хаак, сава. Аар
чүк сумкамын аксылан, би-
чекек, шаараш сумкаларын
дүңдөп эгелеп кылыр. Кы-
зын чаш будуктарын сип бе-

Чокуу каастап аргып чо-
гаалыгын сайыраары-
га Каз-Хем районда херэ-
ежнерин «Мерген-шевер-
ы» деп алуунуң ужуру-
далың дөмдөп болуп Ын-
да он школанын бирээң —
хаакта аргыларын өскөңер
Ирина Григорьевна Тулина
уагуптур. Кичээлге жел-

еткеп алыр. Саваңы чы-
мчары эгел сүтүг шыгылар.
Ын-да, сава-даа мастери-
ниң холуңа эгел каан алаар.
Чүтө чымык, ээлгир алаар.
Өөрөгөн саваалары улазын-
биле аргыларын белин тиж-
ишкы дүргөн караңгалар
ажылдаар.

— Чокуу берге күе чок,
чүлө тангыс көрүп аарга чет-
тир. Аргып эгелеп тура, ка-
нды херэеж-дүрүлүг эт үнери
кижи билбес боор. Ажыл үе-
зиле солун болгалар башка
кирип келир. Хээрлер, уруг-
тар, каракка аңчан иделер көс-
түр каар. Бир кылгалың
кааттаас дээң, ажыл — бу-
рукчуңу чаа болал кижери
кызылар мей. Аргыга чарыл-
каан билим кижиг болгал.
Хостуг үмө уругларын уруглар-
биле каам олурушкы аргы-
тар бис. Төлөкчөр көрүл-
дө аргаш, оң уулас мей —
деп, Ина Григорьевна чуга-
лады.

Шял, демир савааларын
мурнуңа хей ажылдаткыч
турган чыштан аргаш хуму-
нар, аяктар, тавактар ам-ла
бажың иштин каастап турар.
Чик, элтиг, аянын сава ас-
буле ээзиниң күзүңгө эл бол-
уп артышкан.

Чокуу каастап аргып чо-
гаалыгын сайыраары-
га Каз-Хем районда херэ-
ежнерин «Мерген-шевер-
ы» деп алуунуң ужуру-
далың дөмдөп болуп Ын-
да он школанын бирээң —
хаакта аргыларын өскөңер
Ирина Григорьевна Тулина
уагуптур. Кичээлге жел-

Чечектер салгы айы-биле
серек кайганып турду. «Ко-
линь» деп күлүмүрү тур-
галыг. Хүндүлөөмдө бажың
эзи дүлүмүрү турп кал-
ды. Чаа, солун ажылдары-
биле Нана Григорьевна бисти
ам-ла өртүрү тургаж.

ЧУРУКТА: Нана Григорье-
вна Тулина огулуну отуу Се-
ржины хаактан аргыдап өс-
көң турары.

О. ОХЕМЧИКТИН фотоу.

ХЕРЭЭЖЕН БОКСЁР

Чагай тура-сорук оюнна-
рын бокс турнириниң арбитри
Д. Архалов журналисттер
кыргыны алган.

Боксёрлар командалык херэ-
еж кижиг. Иштин болбас
дээр силер бе? АКШ-тын
летаниянын составында бо-
луп тургуну бокска мык-
тар федерациянын парла-
ташчы Лесия Кинг. Лесия
АКШ-тын олимпиа теву Коло-
радо — Спрингс ажылдап тур-
ар. Он боксёрларын «Мая-
пекс» журналы редактор.

— Херэеж кижиг болгаш
бокс — Шимтегир, ажаамак тү-
лүмүрү чорук америк херэ-
еж кижиг төлүр чугалаары-
да минамал.

— Оо, кылгалар чыла-
аңа дээң херэ чок. Шүтү
чүе аңа болу берге. 1979
чыла ажыл дилеп турган мей.
Бокс федерацияны ажылда-
рыңа чаап турар деп солун-
га чарал номчаш келген мей.

— Бокска мык турган си-
лер бе?

— Чок. Бокс дугайында чу-
гу-даа билбес турган мей. Ын-

каа-даа менээ ажыл керек
турган.

— Ам калдыгы?
— Боксёрлар эң дээр
спортчулар деп санап турар
мей. Рингге олар каржы-дош-
кун кылыр хостур-даа болза,
херек кырында херек аял-
чымык сеткилдэ кижилер.

— Чагай тура-сорук оюн-
нарын бокс турнири силерге
таарышты бе?

— Дык таарышты. Чараш
«Олимпийский» болгаш оң
ээлсиз көрүктөр кижиги
өртүрүр. Рингге артык
делгес чемпиондык болгаш,
мында шүтү чүеңи эки
организматтар-дыр.

— Москвага хостуг үнериң
канчаар эрттир турдуңар?

— Кремльге. Владимир
Ильич Ленинниң музейин
кордум. «Кулуг хал» деп бо-
летти керем. Бистин чурттал
турар «Россия» гостиница-
ны аңгы-аңгы дилеттерин
спортчуларын аразында на-
йыраа харылаалар тургу-
туган. Бо дээрге Чагай ту-
ра-сорук оюннарын ачым-
дыр.

урутукчуларын казы кыр-
ган дилгэ бижиле, районун
аңчылар ийилелерин дара-
зын болгаш район охотве-
диниң ат салган тозгары
характеристика эжээр
дынадып тур.

Ол документтерин эжеп
көргүсүн кижилерин аразы
делгэ болгаш болгаш
ажылдар эргезин казыр.

Бистин адресин: Кызыл
хоорай, Ленин куумчуу, 18
дугаары бажың. ИХМ-нин
хей-инининиң корум-чурун
камгалар кылдың, 325 дугаар
кабинет.

Ада-иелериниң болгаш
школачарын кичээ-
генин

1986 чылдын июль 26,
августун 2, 9, 16, 23, 29
хүннеринде эргенин
10 шактан эгелеп, № 5
«Детский мир» садынын
чаныңа «Уругларга тай-
ын» деп темалык школа

Школа базаарыңа ке-
лириниң чаап тур бис.

Кооператив техникумун
киргенин шыгалдык 1986
чылын август 4-те эгелээр
документтер дугаага бүт
абыртылгелер Тыва рес-
публюка адынадып тур. Да-

кунга өөрөлүп ол болуп арга-
ныңа чыгып турар. Учили-
шине 4-5 адымдарыңа
дооскан сургуулар азын
өөрөлгө херелерин киреде
чингелелер болу.

Өөрөлүр херге чедер ор-
тоң халас. Болуңа дара-
зыла документтерин ол чо-
ростарыңа, кеңээни тех-
ни-

ИЮЛЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Уе», 8.45 — Мул-
фильм. «Ордамынкан кун»,
8.55 — «Слушай в откык»,
Уран-чеген фильм. 1-ти сериа-
лы, 10.05 — «Булк», ууусу
инструменттерин ансамбли
ойкап тур. Казалык дымчи-
дыла, 10.25 — «Дилээң»,
Баштайгы Ада-чурт саломат-
тын дугайында, 10.45—10.50
— Медээлер, 14.30—Медээлер,
14.50 — «Практикага кынат-
тыңар», Док. фильм: «Дел-
гем димор-орук оруу», «Кия
болгаш салы», 15.30 — Орус
чугаа, 16.05 — Жюль Верн,
«Он беш харыг капитан»,
Уран-чеген фильм, 17.25 —
«Салым-чолууска чургаары-
н чор бис», «Декристер
Сибирал», 18.10 — «Аас сол»
деп Риганын камерал хор,
18.45 — Бүтүн делгелер, 19.00
— «Калы ажылдакыл», Те-
лежурнал, 19.30 — Мул-
фильм, «Букет», 19.55 — «Слу-
шай в откык», Уран-чеген
фильм, 2-ти серия, 21.00 —
«Уе», 21.30 — «Экин, тайбын»,
Экин, өңүк», Талыңгы эста-
рада программасы, 22.50 —
«Кеңе» — салтар чери, Док.
фильм, 23.15—23.35 — Бүтүн
делгелер.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эргени тематика,
8.20 — «Эштер офицерар»,
Док. фильм: баштайгы кыр-
гуу, 8.50 — Он ады хар
болгаш оон арга, 9.35 — Бис-
тин садым, 10.05 — «Чит-
кенер дилер аразында»,
Уран-чеген фильм, 11.25 —
Аңла дил, Өөрөлүр кижи
бирги чымы, 12.05 — «Солу
чүк фолклор билин далайы-
н», Уран-чеген фильм, 13.30—
«Эрөөн өңүктөр чып тур»,
14.10—14.15 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм,
18.10 — «Тынын кичүү-
театрың 50 чылы», Театр-
нын артистериниң билелер
концерти, 19.15 — Телемдээ-
лер, 19.25 — «Аңа теву», Про-
граммалык медээлер, «СЭКП»
ниң XXVII съездинин шет-
терини — амылалды,
Салыг ажылдакчыларын
хуңуңе, «Тыл» эки туралы,
Док. Түтүр чык, немелек,
Ийги клип-репортаж, 19.55 —
Чаралар.

МОСКВАДАН

20.00 — Тамчыктыг удунар,
«Аштар», «Данка и Янка»,
Мультифильм, (ПОР), 20.20 —
Тенис, «Федерация кубок»,
Норвеженин командаларын
аразында делгес чемпионды,
ЧССР-ден далайында, 21.00
— «Уе», 21.30 — Даштын
фильмин экири, «Носе
Алматын тилгелес», (Куба,
1984 чыл), 23.00—00.50 — Бүт
бүтүнүгө СССР чемпионды,
«Диван» (Москва) — «Тор-
пел» (Москва).

Олгаар

Бүтүн республикага бүргээр,
чамалык берген чык чар,
мурну-барын чүктөн хаттын
дүрген сезуңада 5—10 метр,
Дүне 9—14 градус, чамалык
херелер 0—5 градус, күндүс
20—22 градус, чамалык хер-
елер 11—16 градус чыгып болу.

Кызылга бүргеп, азыр,
чазытар, Мурну-барын чүк-
тен хаттын дүрген 5—10
метр, Дүне 12—14 градус, тү-
дүс 23—25 градус чыгып.

Автокуртаргы биче чыс-
таар, көстүрү 2—4 километр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

УКИНОВ

ИЮЛЬ 25-ТЕ

«НАЙРАЛ»: Уругларга
«В тридцатом парсте» 2.30,
«Чужая земля не родная» 11.20,
13.10, 15.00, Кинополорам
16.50, 18.40, 20.30 (узаткан)
шактаран.

«КАА-ХЕМ»: «След росомы-
н» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00
шактаран.

«ВОСТОК»: «Большин ма-
нэв» 15.00, 17.30, 20.00 ша-
ктаран.

«ЛЕТНИЙ»: «Последняя
охота» 15.00, 16.40, 18.20,
20.00 шактаран.

«ЕНИСЕЙ»: «Большин ма-
нэв» 18.00, 20.00 шактаран.

кумент, төртүтүнгенин дуга-
нында керелел азы паспорт,
ө-бүленин дугайында чур-
тап турар чырылган шымыла,
344 см хемчээлгэ 4 фото-чу-
ру.

Хүлүн алыр комиссия Кы-
зылга ажылдап турар: «Мон-
гүл» алычлар бажың, 511,
512 дугаар өрөөлдер.

САЙГАРЫП
ЧУГААЛАШКАН

Бо чылдын июль 13-те
«Шыңга» парламентың «Дуа-
дан көргүсө» деп материалга
харымын улус депутаттары
нын Барын-Хемчик райкуу-
комунун секретари 3. Ооржак
чорукта.

Солуга парлаан материал-
ды тускай хуралга сайгарып
чугалашкан, аңа көлө Со-
веттер куускомунарын до-
галары киришкен и-
нер. Кызылдын № 4 ХПУ-
зунче колдуңаа сески клас-
ты доосканнар өөрөңи кирип
турар. Өөрөлгөңи ара каар
чоруктар, учулышын дирек-
циямын чыгарып чок ча-
парын фактылар бо чы-
лым майла турганын. Кы-
зыл-Мажалык сууран чези,
Эрг-Барыктан ийн сургуу-
ла учулышсе чедир чорукта,
Оларын ада-иелерин кели-
рип чугалашкан. Изы сеп-
ленир херектериниң талазы-
биле комиссия учулышсе-биле
харылаанын тузуп турар.

СОҢУГАРТАРГА

Либл Крал азын чараш
дүрт-сынын, кайгамчык чызы-
чагай дүлүмүрүтүг. Ол
университет дооскан дипло-
мун шылдоо, Хостуг шактар-
да классиктик музыка аны-
маарыңа, Шекспириниң номчу-
рунта мык. Он мергелел-
америк киносылдарынын
камгалыкчы.

Картыге болгаш бо азы-
ныңа хүнүнүң дөрт шак
өөрөлү турар. Бо аргалары
ол аргажыңа ажылдаар,
Баштайла дүлүмүрү-биле,
чараш арыш-ырайы-биле, эв-
елел-биле ол улусту сорун-
даар.

КУЛЬТУРА БОЛГАШ
СПОРТ КОМПЛЕКЗИ
ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

Культураның болгаш дыш-
тананың Гастало атыг
пармынга

Июль 26-да, «Кулуну бол-
гаш» эгелээр дугайында,
Назы испектер-биле ажал-
чылар-биле учуражылга,
14.00 шакта.

Таным шүлүгге салыг ажал-
дакчыларынга концерт, 13.00
шакта.

«Делгем төрүн чуртум» деп
анымкар келээң, Моллаз
ССР-ин болгаш Башкыр
ССР-иниң аныктырарын
анык кызылчылар-биле учу-
ражылга, 19.00 шакта.

Июль 27-де, «Тоолар ора-
ныче, аян-чорук», Парктын
уруглар хоорайдагы, 12.00
шакта.

Салыг ажылдакчыларын
хуңуңе тураскаткан профес-
сионал байырал.

«Танымал алымыңар» деп
анымкар дымталыг
Куйбышевтин туугу студен-
тилер-биле Кызылдын анык-
тарынын учуражылга кел-
ең, 19.00 шакта.

«Енисей» Культура
бажыңыга

Июль 26-да, Уругларын

Күрүңиниң мык болгаш та-
нымын «Саян» ансамблиге
артистер белеткээр-биле хо-
реография студиясыга чыла-
а-хоноктуру Кызылдын урун
чүтү учулышсе чарала тур.

Училишсе 10 класс доос-
канын хүлүн алыр. Кире-
риң күзүннө № 086/У майы
эзугаар эми шымылазын.

«Спорт, спорт база спорт» деп
байыралы, 12.00 шакта.

«Танымал болгаш уура-
нышкынын ырлары», Дискот-
ека, 19.00 шакта.

Июль 27-де, «Янзы-буру
аалдар», Аныктар келээң,
19.00 шакта, 3-кү келээң 1986
чылын сезоннар аайы-биле
глиц-хептер модельдерин көр-
гүр, оюннар, викториналар
болгаш койкустар.

Спортчу маргалдаалар
«Чүрү» стадионуңа

Июль 26-да, Салыг ажал-
дакчыларын спорткаала-
зы 10.00 шакта.

Футбол: «Динамо» — «Ас-